

„NOVÝ A PŘESNÝ POPIS“ ZÁSADNÍHO DÍLA PAVLA ARETINA

JAKUB FRYJE

Roku 1619 spatřila světlo světa mapa od Pavla Aretina s názvem *Regni Bohemiae nova et exacta descriptio*, neboli „Nový a přesný popis království českého“. Po čtyřech staletích od vydání tohoto díla, jež patří bez pochyb k největším klenotům české kartografie, vznikla kolektivní monografie s názvem *Aretinova mapa Českého království*, která vzešla z iniciativy badatelů působících na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kterými jsou konkrétně Eva Novotná, Mirka Tröglová Sejtková, Miroslav Čábelka a Josef Paták. Tato monografie vyšla v novém pokračování *Monumenta Cartographica Bohemiae*, tedy v ediční řadě prezentující staré mapy českých zemí, kterou v první polovině 20. století založil profesor Václav Švamberský.

Publikace začíná vylíčením hlavních politických událostí počátku třicetileté války, čímž zde Mirka Tröglová Sejtková trefně zasazuje Aretinovu činnost do historického kontextu. Následně se pak lze dočíst o poměrně významném postavení Pavla Aretina, rodáka z Uherského Brodu, kterému císař Matyáš udělil pro „ctné a šlechtné zachování a služby platné“ erb a predikát z Ehrenfeldu. Aretin původně začínal jako písař v Klatovech, následně působil jako sekretář Petra Voka z Rožmberka a později se stal sekretářem Václava Budovce z Budova. Vzhledem k tomu, že Pavel Aretin byl velkým přívržencem Jednotě bratrské holdujícího Budovce, nastaly pro něho po bitvě na Bílé hoře těžké časy, ovšem i přesto se své protestantské víry odmítl vzdát a odešel do saské Pirny, kde našel útočiště podobně jako další čeští exulanti.

Po této kapitole představující stručný Aretinův životopis se zde již věnuje pozornost jeho mapě Čech, konkrétně jejím čtyřem vydáním a také odlišnostem mezi nimi. O prvním vydání, pocházejícím z dílny mědirytcce Pavla Bayarda, z dobových pramenů víme, že bylo vytištěno roku 1619. V Národním archivu je zastoupeno dvěma exempláři, které jsou však

značně poškozené, což pravděpodobně souvisí s jejich používáním během válečných časů, jak zmiňuje Eva Novotná. Na stránkách této kapitoly lze spatřit několik reprodukcí umělecké výzdoby mapy či najít legendu s mapovými značkami, které autorka uspořádala do přehledné tabulky a vysvětlila jejich přesný význam. Druhé vydání, které má ve svém fondu Mapová sbírka PřF UK, pochází z roku 1632. Jako rytec je zde opět uveden Pavel Bayard. Při popisu tohoto vydání je největší důraz kladen na obsáhlý místopisný rejstřík uvádějící 1157 toponym, který není dochován u žádné jiné edice Aretinovy mapy, jež posléze s určitými korekcemi vyšla ještě dvakrát. Třetí vydání, dochované v jediném exempláři Mapové sbírky PřF UK, vydal v roce 1665 Daniel Wussin, který nahradil původní dedikaci Pavla Aretina dedikací vlastní. Vydavatelem čtvrté edice mapy, ve které došlo například k úpravám v její umělecké výzdobě, byl Kašpar Wussin a předpokládá se, že jeho nedatované vydání pochází z rozmezí let 1690 až 1720. Exempláře této edice vlastní například Mapová sbírka PřF UK či Mollova mapová sbírka v Moravské zemské knihovně.

Eva Novotná však nezůstává pouze u odborného popisu čtyř výše zmíněných vydání. Zaobírá se také otázkou autorství mapy. Přesto, že se dílo nazývá Aretinovou mapou Českého království a je jisté, že Aretin tuto mapu vydal, nevíme, zda ji skutečně také sám nakreslil. I když František Roubík uvedl ve svém Soupisu map českých zemí Aretina jako kreslíře, originál mapy takový údaj postrádá, tudíž otázka autorství zůstává nadále otevřena.

Velkým přínosem této publikace je skutečnost, že se zde Eva Novotná zaobírá problematikou prvního vydání Aretinovy mapy. František Roubík totiž tvrdil, že edice z roku 1619 je jejím prvním vydáním, ovšem již kartograf Karel Kuchař upozornil na skutečnost, že u dvou známých a poškozených exemplářů této edice se dá jen těžko určit, zda jde o první vydání mapy. Autorka uvádí, že *„původní... titul REGNI BOHEMIAE NOVA ET EXACTA DESCRIPTIO... lze... rekonstruovat až podle pozdějších vydání, neboť na originále prvního vydání... není čitelný. Dochovala se pouze písmena... AE NO... EX...“* a pokračuje tím, že *„druhé vydání se... odlišuje zápisem letopočtu 1632 v písmenu „O“ slova descriptio v titulu. Pokud ho památky nemají, lze jen velmi obtížně určit, o jaké vydání se jedná“*. Dále však přichází s poznatkem, že některá toponyma, která se nacházejí na druhém vydání mapy z roku 1632, nejsou obsažena ani v jejím rejstříku, ani na vydání z roku

1619, ačkoli na pozdějších edicích mapy se vyskytují. Následně uvádí, že součet všech toponym na vydání z roku 1619 činí číslo 1233, zatímco u každého ze třech dalších vydání je tato cifra vyšší. Těmito argumenty Eva Novotná dokazuje, že dva poškozené exempláře, které vlastní Národní archiv, jsou skutečně prvním vydáním Aretinovy mapy.

Další částí monografie je kapitola, která pojednává o kartometrické analýze, pro níž bylo na mapě zvoleno 70 míst, jako jsou například historická centra měst či hrady, tedy statické body, u kterých je vyloučena změna jejich polohy. Těto analýze Miroslav Čábelka podrobil všechna čtyři vydání Aretinovy mapy a dospěl k závěru, že vykazují značnou geometrickou i vizuální podobnost. Kromě toho analýza ukázala míru nepřesnosti v zakreslení vybraných míst na mapě.

Názvem *Tři mapové sestry* pojmenoval M. Čábelka kapitolu popisující podobnost tří map českého území, kterými jsou v tomto případě Aretinovo dílo, mapa Wilhelma P. Zimmermanna vydaná v Augsburgu roku 1619 a mapa Aegidia Sadelera, která vyšla jen o rok později v Amsterdamu. Tyto tři mapy se od sebe odlišují například výzdobou a samozřejmě také jazykem, ovšem ve svém topografickém obsahu se velmi často shodují, a jak autor uvádí, jejich geometrická podobnost je potvrzena kartometrickou analýzou. Jak přesně určit vztah mezi nimi však podle M. Čábelky zůstává nejasné, ovšem jejich podobnosti jsou prý tak zřetelné, že se dokonce teoreticky uvažuje o existenci dnes neznámé rukopisné mapy, která mohla třem výše zmíněným kartografům sloužit jako předloha.

Na tuto komparaci „tří mapových sester“ volně navazuje Josef Paták, který ji dále rozvíjí svým popisem zrodu takzvaných derivátů. Mapy Aretinova a Sadelerova byly totiž vzorem pro další významné kartografy, kteří podle nich vytvářeli své vlastní mapy Čech, vycházející od první poloviny 17. století v evropských zeměpisných atlasech. K nejvýznamnějším dílům tohoto typu patří například mapa od Angličana Johna Speeda, kterou navíc zdobí několik miniaturních vedut českých měst, nebo mapa Nizozemce Willema Janszoon Blaeua, který v ní opravil některé nedostatky z děl svých předchůdců. Nejzásadnější však prý bylo v tomto ohledu vydání a následná distribuce mapy francouzského kartografa Nicolase Sansona, který v ní použil nové prvky, jež nemá žádná další odvozenina díla Aretinova či Sadelerova. J. Paták zde dokonce tvrdí, že „Aretinovu dílu... se tím doslova vlila nová krev do žil“ a celou tuto část monografie doplňuje schématem vývoje všech těchto derivátů.

V knize dostala na několika stranách prostor také památka uložená v Zemském archivu v Opavě – Aretinova mapa Zábřežského panství z roku 1623, která je velmi netradiční svým zpracováním – razítka s vyobrazením miniatur staveb (jako jsou kostely nebo statky) jsou zde k jednotlivým toponymům tištěna do rukopisného unikátu. Jde o dílo, které definitivně potvrzuje Aretinovy kartografické schopnosti, protože na rozdíl od jeho mapy Čech je jisté, že mapu Zábřežského panství sám nakreslil.

Pro zájemce o odívání první poloviny 17. století a případně i etiku tohoto období bude vítaným exkurzem kapitola věnovaná doprovodné výzdobě Aretinovy mapy, jejíž levý okraj je lemován šesti mužskými a pravý okraj pak šesti ženskými postavami v dobových oděvech. Jde o páry, které jsou uměleckým vyobrazením zástupců společenských vrstev od panstva po sedláky. Jejich zpodobnění se objevuje na některých kartografických památkách pocházejících z tohoto období včetně výše zmíněných map od Aegidia Sadelera a Johna Speeda. Popisu šatů konkrétních postav se zde věnuje značný prostor, což v kontextu hodnocení či datování historických map s figurální výzdobou můžeme označit za novátorský přístup, protože v kartografické literatuře takový postup doposud nebyl běžný.

V jedné ze závěrečných kapitol se lze obeznámit se zeměměřičstvím a měrovými jednotkami na přelomu 16. a 17. století. Na jednu stranu se domnívám, že je to jediná část publikace, která s postavou Pavla Aretina a jeho mapou až na několik výjimek příliš nesouvisí a tím pádem lehce vybočuje, na stranu druhou jde o exkurz, ve kterém se díky Miroslavu Čábelkovi čtenář dozvídá, jakým způsobem pracovali zeměměřiči v době, v níž Aretinova mapa vznikla.

Skutečně detailní práci představují v této publikaci přílohy, kterými jsou velmi obsáhlé srovnávací tabulky. V prvním případě jde o seznam všech toponym z rejstříku druhého vydání, u kterých jsou přehledně uvedeny podoby jejich jmen ze všech čtyř edic Aretinovy mapy. V případě druhém je to tabulka obsahující veškerá toponyma z prvního Aretinova vydání, vedle kterých jsou uvedeny jejich německé názvy z map od Zimmermanna a Sadelera. U obou tabulek jsou doplněny také současné názvy všech zmíněných lokalit.

Recenzovanou publikaci lze celkově hodnotit jako kvalitní a velice přínosnou. Aretinově mapě, jejíž vznik byl podnícen rostoucím zájmem o české země jakožto dějiště událostí počátku třicetileté války, se dostalo

zasloužené pozornosti. Autoři podpořili monografii poměrně bohatou bibliografií a společně provedli popis a rozbor nejen Aretinovy mapy samotné, ale také všech jevů, které s ní kontextuálně souvisí. Stránky této knihy navíc zdobí více než devadesát ilustrací, mezi kterými nechybějí reprodukce všech vydání Aretinovy mapy, ani reprodukce map, jež z ní byly odvozeny, což je v případě publikace o kartografické památce přínosné, stejně jako skutečnost, že kniha je k dostání s faksimilií druhého vydání Aretinovy mapy včetně jejího místopisného rejstříku.

Novotná, Eva – Tröglová Sejtková, Mirka – Čábelka, Miroslav – Paták, Josef: Aretinova mapa Českého království, Karolinum. Praha 2021, 241 s. (Monumenta Cartographica Bohemiae)